

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
MAARIFA YA JAMII

614

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2022

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org

1. Katika wasilisho lake, mkufunzi wa somo la Jiografia alisema kuwa, mwinuko hutoka usawa wa bahari, mikondo ya bahari, latitudo na umbali wa eneo kutoka baharini hufanya maeneo kuwa na tabia tofauti. Eleza kwa kifupi ni kwa namna gani mambo hayo yanasababisha tofauti hizo.

Mwinuko hutofautiana na joto. Eneo lililo juu zaidi ya usawa wa bahari huwa na baridi zaidi kuliko maeneo ya tambarare. Kadri unavyopanda juu, halijoto hupungua. Hii husababisha tofauti ya hali ya hewa kati ya maeneo ya milima na maeneo tambarare.

Mikondo ya bahari huathiri mvua na halijoto ya maeneo yaliyo karibu na bahari. Mikondo ya baridi husababisha ukame na baridi wakati mikondo ya joto huleta mvua nyingi na hali ya joto katika maeneo ya karibu.

Latitudo (kimo cha kijiografia kutoka ikweta) huathiri kiasi cha jua eneo linavyopata. Maeneo ya ikweta hupata jua kwa wingi na hivyo kuwa na joto, ilhali maeneo yaliyo mbali hupata jua kidogo na kuwa na baridi.

Umbali kutoka baharini huathiri mvua. Maeneo ya karibu na bahari hupata mvua nyingi kwa sababu ya unyevu unaotoka baharini, lakini kadri unavyokwenda mbali, mvua hupungua. Maeneo ya ndani ya nchi huwa kavu zaidi.

2. Matukio mbalimbali ya kiasili yanaweza kumsababishia binadamu majanga kwa namna mbalimbali. Kwa kutumia hoja nne, oneshwa kwa kifupi namna matukio hayo yanavyoweza kusababisha majanga.

Matetemeko ya ardhi husababisha kuanguka kwa majengo, vifo, kuharibika kwa miundombinu na kuhamishwa kwa watu makazi yao.

Volkeno huweza kusababisha kuungua kwa mimea, maafa kwa watu na wanyama, pamoja na kuathiri hali ya hewa kwa muda mrefu.

Kimbunga au tufani husababisha mafuriko, uharibifu wa mali, vifo na kuenea kwa magonjwa kutokana na maji machafu.

Ukimaji au ukame husababisha njaa kutokana na kukauka kwa mimea, kupungua kwa maji ya kunywa na kifo cha mifugo.

3. Katika kuelewa mambo ya kijiografia, mistari ya longitudo na latitudo hutumika. Baadhi ya mistari hiyo ni pamoja na mstari wa Ikweta, mstari wa kansa, mstari wa kaprikoni na mstari wa Greenwich. Eleza kwa kifupi umuhimu wa kuelewa dhana ya kila mstari katika maisha ya binadamu.

Mstari wa Ikweta husaidia kueleza maeneo yenye joto la juu zaidi duniani, hivyo kuelekeza aina ya mazao na wanyama wanaofaa eneo hilo.

Mstari wa Kansa na Kaprikoni huonesha mipaka ya maeneo ya kitropiki ambayo hupata jua kwa mzunguko wa msimu, hivyo kueleza mabadiliko ya misimu na hali ya hewa.

Mstari wa Greenwich hutumika kupima muda kwa saa za dunia na ndio msingi wa kugawa dunia kwa saa, hivyo kusaidia kupanga ratiba za kimataifa.

Mistari ya longitudo na latitudo husaidia pia kuainisha mahali duniani na kuelewa muundo wa ramani, urambazaji na tafiti za kijiografia.

4. Katika moja ya semina kuhusu ufundishaji na ujifunzaji wa somo la Jiografia, wanasemina walihitimisha kuwa, upimaji na tathmini ni vitu muhimu katika ufundishaji na ujifunzaji wa somo hilo. Kwa kifupi, unga mkono hitimisho hilo kwa kutoa hoja nne.

Upimaji humsaidia mwalimu kutathmini uelewa wa wanafunzi kwa kila mada ya somo la Jiografia.

Tathmini huwezesha mwanafunzi kutambua kiwango chake cha uelewa na kujua maeneo anayohitaji kuboresha.

Matokeo ya upimaji humwongoza mwalimu kurekebisha mbinu za kufundisha na kubadilisha mwelekeo wa somo.

Upimaji ni njia ya kuandaa wanafunzi kwa mitihani ya mwisho na pia husaidia shule kujua maendeleo ya wanafunzi kwa jumla.

5. Kutokana na kugundulika kwa madini ya dhahabu karibu na miji, kulijitokeza changamoto nyingi za makazi katika miji hiyo. Kwa kutumia hoja nne, bainisha mbinu nne zinazoweza kutumika katika kukabiliana na changamoto hizo.

Kuweka mipango ya matumizi bora ya ardhi ili maeneo ya makazi, biashara na viwanda yagawanywe vizuri.

Kujenga nyumba bora kwa bei nafuu ili kupunguza makazi holela ya watu wanaovamia maeneo ya migodi.

Kuweka huduma bora za jamii kama maji, umeme, shule na hospitali katika maeneo ya migodi ili kuvutia makazi rasmi.

Kuweka sera na sheria kali kuhusu ujenzi holela na upangaji wa miji ili kudhibiti machafuko ya miji inayoathiriwa na migodi.

6. Wakati wa ujo wa wakoloni katika Bara la Afrika, waafrika chini ya viongozi mbalimbali walipinga uvamizi huo. Hata hivyo, waafrika walishindwa katika harakati zao. Eleza kwa kifupi mafunzo manne ambayo waafrika wanaweza kujifunza kutokana na kushindwa kwao.

Waafrica wanapaswa kujifunza umuhimu wa umoja na mshikamano katika kupambana na changamoto za kitaifa au kijamii.

Kujifunza kuwa na mipango thabiti na mikakati ya muda mrefu katika kujikomboa kiuchumi, kijamii na kisiasa.

Kujifunza kuwa elimu ni silaha muhimu ya kupambana na ujinga na utegemezi wa kiakili kutoka kwa wakoloni.

Kuhakikisha kuwa historia ya harakati za ukombozi inafundishwa kwa vizazi vijavyo ili wajifunze na kujenga ari ya kizalendo.

7. Wavumbuzi, wamisionari na wafanyabiashara walikuja Afrika ili kuleta ustaarabu mpya na si kwa maslahi ya kiuchumi kama inavyodaiwa na wanahistoria. Kwa kifupi, pinga usemi huu kwa kutoa hoja nne.

Wafanyabiashara walivutiwa na malighafi kama dhahabu, pembe za ndovu na bidhaa nyingine za thamani.

Wamisionari walitumia dini kama kifuniko cha kupenyeza ukoloni na kusaidia maandalizi ya utawala wa kigeni.

Wavumbuzi waliandaa ramani na taarifa za maeneo ya Afrika ambazo baadaye zilitumika na wakoloni kuvamia maeneo hayo.

Ustaarabu uliodaiwa kuletwa ulikuwa wa kuwatawala Waafrica na kupora rasilimali zao badala ya kuboresha maisha yao.

8. Mwalimu mkuu wa shule amekupanga kufundisha mada ya mifumo ya uzalishaji mali wakati wa zama za chuma. Ni mambo gani manne utakayozingatia wakati wa uandaaji wa zana za kufundishia?

Zana ziwe rahisi kutumika na kueleweka kwa kiwango cha wanafunzi wa msingi kwa kutumia vielelezo halisi au picha.

Zana ziwe na uhusiano wa moja kwa moja na maudhui ya somo, kama vile mfano wa chuma, zana za kale, picha za shughuli za uchumaji madini.

Zana ziwe salama na zisizo hatarishi kwa wanafunzi ili kuepuka ajali au madhara kwa wanafunzi.

Zana ziwe za gharama nafuu na zipatikane kwa urahisi katika mazingira ya shule au jamii inayowazunguka.

9. Katika baadhi ya mataifa ya Kiafrika kama Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Sudan Kusini na Somalia bado kuna matukio ya migogoro ya kisiasa. Eleza kwa kifupi athari nne zinazotokana na migogoro hiyo.

Kwanza, migogoro husababisha vifo vya watu na uharibifu wa mali za kiraia kama nyumba, shule na hospitali.

Pili, husababisha wakimbizi kukimbia nchi zao na hivyo kuongeza mzigo kwa mataifa mengine jirani.

Tatu, huathiri uchumi wa taifa kwa kusababisha kukatishwa kwa shughuli za biashara, kilimo na viwanda.

Nne, huchochea migawanyiko ya kijamii na kudhoofisha mshikamano wa kitaifa na maendeleo ya kijamii na kisiasa.

10. Baada ya Vita vya Pili vya Dunia, kulianzishwa Umoja wa Mataifa. Kwa kutumia hoja nne eleza kwa kifupi malengo ya kuundwa kwa umoja huo.

Lengo la kwanza la kuanzishwa kwa Umoja wa Mataifa lilikuwa ni kudumisha amani na usalama duniani. Vita vya Pili vya Dunia vilisababisha madhara makubwa ya binadamu na uharibifu wa mali. Umoja wa Mataifa uliundwa kuhakikisha mataifa yanashirikiana kutatua migogoro kwa njia ya amani kabla ya kugeuka kuwa vita.

Lengo la pili ni kulinda haki za binadamu. Umoja wa Mataifa uliweka misingi ya kuheshimu utu wa binadamu, haki ya uhuru wa kuishi, kuabudu, kujieleza na kushiriki katika maisha ya kijamii bila ubaguzi wa aina yoyote.

Lengo la tatu ni kusaidia maendeleo ya kiuchumi, kijamii na kisayansi duniani kote. Umoja wa Mataifa kupitia taasisi zake kama WHO, UNESCO, na FAO hutoa msaada katika nyanja mbalimbali kama elimu, afya, chakula na teknolojia ili kuinua maisha ya watu duniani.

Lengo la nne ni kukuza ushirikiano wa kimataifa. Umoja wa Mataifa unahamasisha mataifa kushirikiana katika masuala ya kimataifa kama utunzaji wa mazingira, mapambano dhidi ya umasikini na maradhi ili kuleta dunia yenye usawa na maendeleo kwa wote.

SEHEMU B (Alama 60)

11. Pamoja na kwamba jamii nyingi za Kiafrika zilipinga uvamizi wa kikoloni, wavamizi walifanikiwa na kuanza hatua mpya ya kuimarisha uchumi wa kikoloni. Kwa kutumia mifano, chambua shughuli tano kuu za kiuchumi zilizofanywa katika hatua hiyo.

Shughuli ya kwanza ilikuwa kilimo cha biashara. Wakoloni walianzisha mashamba makubwa ya mazao kama kahawa, pamba, chai, korosho na katani. Kilimo hiki kililenga kuuza mazao hayo nje ya nchi kwa faida ya wakoloni, huku waafrika wakitumikishwa kama vibarua.

Shughuli ya pili ni uchimbaji wa madini. Madini kama dhahabu, shaba, almasi na makaa ya mawe yalichimbwa katika maeneo mbalimbali barani Afrika. Wakoloni waliwekeza katika sekta hii kwa ajili ya kuongeza mali yao na kuimarisha viwanda vyao Ulaya.

Shughuli ya tatu ilikuwa ujenzi wa miundombinu kama reli, barabara na bandari. Hii ililenga kusafirisha malighafi kutoka maeneo ya mashambani hadi bandari kwa usafirishaji wa nje. Mfano ni ujenzi wa reli ya kati nchini Tanzania ambayo ilisaidia kusafirisha mazao na madini.

Shughuli ya nne ilikuwa biashara ya kuuza bidhaa kutoka Ulaya kwa Waafrika. Wakoloni walileta bidhaa kama nguo, sabuni, chumvi na vyombo na kuwauzia Waafrika kwa gharama kubwa, wakitumia bidhaa hizo kama chombo cha kudhibiti uchumi wa ndani.

Shughuli ya tano ilikuwa kazi za vibarua na ajira kwenye mashamba, migodi na katika sekta za huduma. Waafrika walilazimishwa kufanya kazi kwa ujira mdogo na katika mazingira magumu, hali iliyosaidia kudumisha mfumo wa kikoloni wa kiuchumi.

12. Uhaba wa zana za kufundishia na kujifunzia somo la Historia bado ni tatizo linalojitokeza katika baadhi ya shule za msingi na hivyo husababisha ugumu katika ufundishaji na ujifunzaji. Eleza njia tano zinazoweza kutumiwa na mwalimu katika kukabiliana na changamoto hiyo.

Kwanza, mwalimu anaweza kutumia vifaa vya ndani ya jamii kama zana mbadala. Mwalimu anaweza kutumia picha, vielelezo, au maonesho ya maisha halisi kutoka jamii kama zana za kufundishia badala ya kutegemea vifaa rasmi pekee.

Pili, mwalimu anaweza kutumia mbinu shirikishi kama igizo, mahojiano ya kiutendaji au hadithi ambapo wanafunzi hushiriki moja kwa moja. Hii huwasaidia kuelewa dhana hata bila zana za kisasa.

Tatu, mwalimu anaweza kutumia vifaa vya mitaa kama magazeti, vitabu vya kale, na vitu vya kihistoria kama zana za somo. Mambo haya huongeza uhalisia wa somo na hurahisisha uelewa.

Nne, mwalimu anaweza kushirikiana na shule nyingine au jamii kuazima vifaa muhimu. Ushirikiano huu husaidia kuboresha mazingira ya ujifunzaji bila kutumia gharama kubwa.

Tano, mwalimu anaweza kutengeneza zana rahisi kama ramani, mabango au kadi za maswali kwa kutumia vifaa vilivyopo kama karatasi, rangi na kalamu. Hii huongeza ubunifu na ushiriki wa wanafunzi.

13. Katika majadiliano ya wanafunzi kuhusu umbo la dunia, wapo waliodai kuwa “Dunia ni duara” na wengine waliokuwa na mashaka hivyo wakataka uthibitisho. Kwa kutumia hoja tano, thibitisha kuwa dunia ni duara.

Kwanza, wakati wa kupanda meli baharini, sehemu ya meli inayoonekana kwanza ni kilele cha mlingoti, ikifuatiwa na sehemu nyingine. Hii inadhihirisha kuwa dunia ina mviringo.

Pili, wakati wa kupatwa kwa mwezi, dunia hutupa kivuli chake kwenye mwezi ambao huwa na umbo la duara. Kivuli hiki huonesha kuwa dunia ina umbo la duara.

Tatu, ndege au safari za angani zinaonesha kuwa ukisafiri kwa mstari mmoja, unaweza kurudi ulipotoka, ishara ya mzunguko wa dunia.

Nne, watu wa upande tofauti wa dunia wanaona nyota tofauti na mchana na usiku hutofautiana kutokana na mzunguko wa dunia.

Tano, picha za setilaiti na kutoka kwenye safari za anga zimeonesha wazi kuwa dunia ni mviringo, si bapa kama ilivyodhaniwa zamani.

14. Njia ya majadiliano ya vikundi ni kati ya njia shirikishi katika ufundishaji na ujifunzaji wa somo la Jiografia. Eleza kwa ufahamu mambo matano ya kuzingatia na mwalimu wakati wa matumizi ya njia hiyo darasani.

Mambo ya kwanza ni kupanga vikundi kulingana na uwezo wa wanafunzi ili kila mwanafunzi aweze kushiriki kikamilifu na kuongeza uelewa.

Pili, mwalimu anatakiwa kuwa na malengo maalum ya mjadala. Hoja au mada ya kujadiliwa lazima iwe na mwelekeo wa somo la Jiografia ili isipotoke kwenye lengo la kielimu.

Tatu, mwalimu awe na muda maalum wa mjadala. Kuweka muda husaidia wanafunzi kuwa na mpangilio wa hoja na kuwasaidia kuwasilisha kwa ufanisi.

Nne, mwalimu awe mratibu wa mjadala. Atahakikisha kuwa kila kundi linaelewa wajibu wake, na atahakikisha kuwa wote wanashiriki kwa usawa.

Tano, mwalimu afanye tathmini ya mjadala kwa kutoa mrejesho, kurekebisha hoja zisizo sahihi na kuwahamasisha wanafunzi kutumia walichojadili kwa shughuli nyingine za kujifunzia.